

Prawo zwyczajowe i wierzenia maoryskie a system prawny Nowej Zelandii

Słowa kluczowe: Nowa Zelandia, Maorysi, prawo maoryskie, zwyczaje maoryskie, ludność autochtoniczna

System prawny Nowej Zelandii jest przykładem łączenia kilku porządków prawnych. Na styku kultury kolonialnej byłego Imperium Brytyjskiego oraz nowopowstałego narodu nowozelandzkiego, stworzono system polityczny, który wielokrotnie sięga również do tradycji ludności autochtonicznej. I tak, prawo zwyczajowe oraz wierzenia tubylczej populacji Wyspy Południowej i Północnej mają odzwierciedlenie w normach stanowionych, a także, co warto podkreślić w XXI w., przekładają się na precedensowe akty sądów czy stanowiska przedstawicieli parlamentu w Wellington. Wysoce istotnym jest fakt, iż Maorysi wciąż posiadają wysoką pozycję w społeczeństwie, a jako mniejszość, przystosowali się do nowego ustroju politycznego, nie pozostając wykluczonymi członkami wspólnoty¹.

¹ Taka sytuacja jest typowa dla państw pokolonialnych, jak Australia czy Stany Zjednoczone Ameryki Północnej. Autorka, podczas badań w Toronto w lipcu 2013 r., obserwowała zachowania Indian kanadyjskich, którzy w następstwie stałego i celowego obchodzenia prawa przez ludność kolonialną oraz, z drugiej strony, nieumiejętności asymilacji przedstawicieli plemion, dołączyli do lumpenproletariatu.

Aby zrozumieć rolę prawa maoryskiego w obecnym systemie legislacyjnym Nowej Zelandii, należy przywołać elementy charakterystyczne tego, jakże egzotycznego, z europejskiego punktu widzenia, państwa. Konieczne jest także, choćby skrótowne, ukazanie jego historii oraz czynników polityczno-prawnych, jakie miały wpływ na kształtowanie się tego relatywnie nowego narodu². *Aotearoa*³, jak nazwali Nową Zelandię przybysze z Polinezji prawie tysiąc lat temu, została zamieszкана przez Maorysów prawdopodobnie w XIII w. n.e.⁴ Stała się kolonią brytyjską w 1840 r. Pomimo znacznej przewagi maoryskich oddziałów⁵ Brytyjscy kolonizatorzy natrafili na dobrze zorganizowany system osadniczy. Dodatkowo, plemiona maoryskie toczyły między sobą zaciekle wojny o wpływy na Wyspach⁶. Działania zbrojne prowadzono także z Anglikami, którzy także pod wpływem chrześcijańskich misjonarzy, zawarli

-
- 2 Za początek państwowości Nowej Zelandii przyjmuje się rok 1947, kiedy to wprowadzono do systemu prawnego postanowienia Statutu Westminsterkiego 1931 (*The Statute of Westminster*). Zespół przepisów został ratyfikowany dopiero 16 lat później, gwarantując niezależność dominiów oraz zrównanie ich praw z metropolią. Dało to faktyczną niepodległość państwu nowozelandzkiemu. Szerzej na ten temat: S. Bożyk S., *System konstytucyjny Nowej Zelandii*, Warszawa 2009; G.W.R. Palmer, *Unbridled Power: An Interpretation of New Zealand's Constitution & Government*, Oxford 1987.
 - 3 Oficjalna nazwa Nowej Zelandii w języku maoryskim oznacza „Kraina Długiej Białej Chmury”.
 - 4 Naukowcy nie są zgodni co do dokładnej daty osiedlenia się protoplastów dzisiejszych Maorysów. Prawdopodobnie nie byli pierwszymi mieszkańcami wysp. Oznaczałoby to bowiem, iż ludność maoryska nie jest autochtoniczna, a zgodnie z tradycjami plemion polinezyjskich, najeżdżały one kolejne wyspy, grabiąc i dopuszczając się kanibalizmu. Kontrowersyjną tezę, jakoby Polinezyjczycy przybyli z Ameryki Południowej wysunął norweski antropolog i geograf Thor Heyerdahl. Zob. *Idem*, *Wyprawa Kon-Tiki*, Warszawa 1995 oraz *Aku – aku: tajemnica Wyspy Wielkanocnej*, Warszawa 1995.
 - 5 Maorysi posiadali ok. 125 000 wojowników na zaledwie 2 000 angielskich osadników. Dla ścisłości trzeba dodać, iż przez nadaniem miana kolonii, Nowa Zelandia stanowiła część Nowej Południowej Walii (kolonii w Australia) w latach 1838–41. Nie należy natomiast implikować, jakoby Nowa Zelandia była częścią australijskiej kolonii karnej.
 - 6 Tzw. „Wojny maoryskie”, „Wojny o ziemię” lub też „Wojny nowozelandzkie” toczone w latach 1845–1872. Więcej na ten temat na portalu *The New Zealand Wars*: <http://www.newzealandwars.co.nz> [dostęp: 30.05.2014]; *Maori Peoples of New Zealand – The Encyclopedia of New Zealand*, Ministry of Culture and Heritage (red.), Auckland 2006; J. Metge, *Maorysi w Nowej Zelandii*, Warszawa 1971.

układ pokojowy w 1840 r. Traktat z Waitangi, choć składa się z 3 artykułów, powszechnie uważany jest za prawny zaczyn ukonstytuowania się narodu nowozelandzkiego. Zakładał on uczynienie suwerenem brytyjskiego monarchy, nadanie prawa własności wodzom maoryskim odnośnie ziemi i innych bogactw naturalnych⁷, skończywszy na zrównaniu praw obywatelskich ludności autochtonicznej z kolonizatorami. Dodatkową motywacją do zawarcia układu było widmo zasiedlania *Aotearoa* przez Francuzów. Dokument formalnie gwarantował Koronie Brytyjskiej jurysdykcję nad Wyspami⁸, podczas gdy Maorysi osiągnęli upragnione gwarancje materialne.

Traktat z Waitangi jest bez wątpienia najbardziej kontestowanym aktem w historii Nowej Zelandii. Wodzowie maoryscy przyjęli postanowienia dokumentu zgodnie z zasadą dobrej wiary. Byli oni bowiem przekonani, iż ich wierzenia, na czele z *tikanga Māori*⁹, będą respektowane i pozostaną pod wyłączną kontrolą autochtonów. Postanowienia traktatowe nie były jednak przestrzegane przez brytyjskich kolonizatorów, skutkiem czego podstawowe prawa tubylców nagminnie łamano. Ci zaś, nie posiadali żadnej instytucji odwoławczej czy też rzecznika nowo przyznanych praw. Ponadto, istniały dwie wersje tekstu z różnymi tłumaczeniami. Powodowało to szereg konfliktów, w tym przywołane wcześniej nowozelandzkie Wojny o ziemię¹⁰. Treści aktu modyfikowano na przestrzeni lat, a sam dokument funkcjonuje do tej pory w nowozelandzkim prawodawstwie. Materialna zmiana dotyczyła poszerzenia gwarancji nietykalności Maorysów wraz z ich ziemiami. Formalnie zaś, ów akt, jako prawo stanowione, włączono do katalogu norm konstytucyjnych w wyniku serii orzeczeń sądowych. Dlatego też posiada on wysoki wpływ na rozwój ustawodawstwa oraz pozostałe działania rządu.

7 W tym terenów łowieckich, które stanowią obecnie ognisko zapalne konfliktów mniejszości maoryskiej oraz władz nowozelandzkich. Będzie o tym mowa w dalszej części artykułu.

8 Uznanie za suwerena monarchy brytyjskiego zapisane jest w art. 1 *The Treaty of Waitangi Act* 1975 z 10 października 1975 r. (Public Act 1975, No 114).

9 Zbiór maoryskich norm religijnych i obrzędów, o którym będzie mowa w dalszej części artykułu.

10 Dobitym przykładem tej językowej rozbieżności, prawdopodobnie zamierzonej przez stronę brytyjską, jest tłumaczenie pojęcia „suwerenność” już w pierwszym artykule. W angielskiej wersji, pełen nadzór nad terytorium należeć miał do monarchy, podczas gdy Maorysi otrzymali zapewnienie o „zarządzaniu przez osobę gubernatora” (*governorship*).

Dzień 6 lutego, rocznica podpisania dokumentu z Waitangi, obchodzony jest obecnie jako święto narodowe¹¹.

Kolejnym statusem prawnomiędzynarodowym Nowej Zelandii było dominium, na które przemianowano Wyspy w 1907 r. Dało to w następstwie większą niezależność od Imperium Brytyjskiego, co sprowadzało się głównie do przywileju posiadania własnego parlamentu i rządu¹². Zrównanie praw dominiów z metropolią nastąpiło dopiero z wprowadzeniem w 1931 r. Statutu Westminsterskiego (*The Statute of Westminster*). Parlament w Wellington ratyfikował ten zespół przepisów dopiero w 1947 r. (16 lat później – J.S.)¹³. Bezpośrednimi skutkami prawnymi tego aktu było uzyskanie faktycznej niepodległość państwa oraz zaktualizowanie Aktu Konstytucyjnego z 1852 r. na prawo uchwalone w 1987 r.¹⁴

Trafnym jest stwierdzenie, jakoby Maorysi wraz z ich specyficzną tradycją i wierzeniami stanowili ważny element kultury Nowej Zelandii. Wbrew narastającej europeizacji w czasach kolonialnych, a obecnie globalizacji, język, jak i liczne obyczaje, funkcjonujące w praktycznie każdej dziedzinie życia publicznego czy prywatnego, przetrwały do dziś¹⁵.

¹¹ A. Dańka, *Dominium jako forma ustrojowa państw anglosaskich*, Kraków 2009, s. 60; M. Kałuski, *Polacy w Nowej Zelandii*, Toruń 2006, s. 260; R. Ponaratt, *Spoza raju: Australia, Tasmania, Nowa Zelandia*, red. A. Poniedziałek, Poznań 2000, s. 161; P. Turner *Nowa Zelandia*, Warszawa 2010, s. 23–31, 90–91; D. Zdziech *Pahiatua – „Mała Polska” małych Polaków*, Kraków 2007, s. 17–20; *Wielki encyklopedyczny atlas świata PWN: Australia i Oceania*, t. XVIII, Warszawa 2006, s. 32–39.

¹² Definicja dominium uległa obecnie zmianie. Status ów posiadają współcześnie państwa suwerenne, wchodzące w skład Wspólnoty Narodów (*The Commonwealth of Nations*), cechujące się samodzielnością w sprawach polityki zagranicznej i wewnętrznej. Uznają one jednak monarchę brytyjskiego za głowę kraju. S. Bożyk, *System konstytucyjny Australii*, Warszawa 2001, s. 9–29.

¹³ Ogłoszenie suwerenności po tak długim czasie związane było z negatywnymi tendencjami w społeczeństwie nowozelandzkim do formalnego, a zatem ostatecznego, zerwania więzi z Wielką Brytanią. Stronnicy niepodległości Wysp przekonywali, iż bez przyjęcia norm statutowych zawartych w Statucie Westminsterskim, niemożliwy był ostateczny krok ku niezależności: zmiana Aktu Konstytucyjnego z 1852 r. Dzięki ustanowieniu własnej konstytucji, Nowa Zelandia stała się w pełni autonomiczna od ustawodawstwa brytyjskiego po raz pierwszy w swojej historii.

¹⁴ *Constitutional Act* 1987 nie wprowadzał *de jure* znaczących zmian w ustroju Nowej Zelandii, a raczej porządkował prawo konstytucyjne Wysp. *Idem*, *System konstytucyjny Nowej...*, s. 8–13; G.W.R. Palmer, *op. cit.*

¹⁵ Film „Maori”, reż. Michel Viotte, Nowa Zelandia 2011.

Odnotowuje się to zjawisko zarówno w mowie, do której weszło bogate słownictwo zaczerpnięte z języka maoryskiego, jak i symbolice życia politycznego. Informacje umieszczane są w dwóch językach, mimo faktu relatywnie nikłej znajomością maoryskiego. Od lat 70. XX w., podczas których zaszły daleko idące zmiany w społeczeństwie nowozelandzkim (m.in. zrównano status publiczny kobiet i osób pochodzenia maoryskiego w służbie publicznej¹⁶), kwestie związane z mniejszością maoryską zaczęto traktować z większą estymą. Współcześnie funkcjonuje wiele programów rządowych wspierania Maorysów, a badania naukowe dotyczące Maorysów, tzw. *Maori studies*, bądź dotacje na naukę języka maoryskiego zyskały ogromne poparcie i popularność¹⁷.

Około 12% ogółu społeczeństwa stanowi mniejszość maoryska. Kolejną grupą etniczną są przybysze z wysp Pacyfiku, głównie Fidżi. Szacuje się, iż do 2026 r. procent ludności napływowej do Nowej Zelandii z Pacyfiku Południowego wzrośnie do 10¹⁸. Pomimo wyraźnego faworyzowania kultury maoryskiej, traktowanej *de facto* jako rdzenna kultura kraju oraz silnym rządowym wsparciu i prowadzonych badaniach¹⁹, statystyki ukazują Maorysów w niekorzystnym świetle. Ludność ta jest słabiej wykształcona, często żyje z zasiłków społecznych lub też stanowi największy odsetek skazańców na terenie Nowej Zelandii. Kwestie te wciąż traktowane są jako kulturalno-polityczne tabu²⁰. W przestrzeni

16 Dodatkowo, odnotowuje się większą świadomość społeczną Maorysów wraz z ich asymilacją w narodzie nowozelandzkim, co było bez wątpienia skutkiem wprowadzania szeregu wiążących aktów ustawodawczych na korzyść ludności autochtonicznej. M. Green, *The Changing Face of New Zealand Diplomacy*, „New Zealand International Review” 33(6)/2008.

17 Znajomością języka maoryskiego operuje ok. 4% społeczeństwa. Sam język został uznany za drugi oficjalny język państwa dopiero w 1987 r., na podstawie *The Maori Language Act*, podczas kadencji premiera Davida Lange. Wykład prof. Bradforda Morse’a, *Regulatory Reform in New Zealand: The Move from Direct Government Services to Crown Entities*, Uniwersytet Wrocławski, 14.03.2014.

18 Por. J. Siekiera, *Nowa Zelandia jako regionalny wzór dobrobytu dla rozwijających się państw Pacyfiku Południowego*, w: *Australia, Nowa Zelandia – polityka dobrobytu*, pod red. K.A. Kłosińskiego, P. Rubaja, Wyd. KUL, Lublin 2014.

19 Pionierem w tej dziedzinie jest znajdujący się na Wyspie Północnej Uniwersytet w Waikato.

20 Por. dokument roboczy nowozelandzkiego biznesowego okrągłego stołu z maja 2009 r. przygotowany przez L. Mitchell, *Maori and Welfare: A Study of Maori Economic and Social Progress*.

publicznej Maorysi funkcjonują głównie za pośrednictwem Związku Maorysów (*The Federation of Māori Authorities*), do którego należy znaczna część terytorium²¹. W parlamencie reprezentowani są ponadto przez własną partię polityczną, *The Maori Party*, powstałą w 2004 r.²² W ustawie o połowach oraz ustawie o połowach Maorysów zagwarantowano omawianej mniejszości wyłączność na połowy ryb w zbiornikach wodnych położonych na terenach Związku. Ten przywilej ma o tyle duże znaczenie, że rybołówstwo obok turystyki stanowi główne źródło utrzymania autochtonów²³. Jeśli natomiast osoba pochodzenia europejskiego (*Paheka*) chciałaby prowadzić zarobkowe połowy na wodach maoryskich, zgodnie z prawem, musiałaby ona płacić Maorysom myto²⁴.

Religia²⁵ nie pełni istotnej roli w społeczeństwie nowozelandzkim. Pomimo pokojowej chrystianizacji plemion maoryskich, kiedy to misjonarze uczyli autochtonów uprawy roli czy hodowli bydła, wierzenia i rdzena religia Maorysów przetrwały do dziś. Ich przywiązanie do tradycji i obrzędów widoczne jest także w życiu publicznym, o czym będzie mowa w dalszej części tekstu. Także ludność pochodzenia europejskiego nie uważa się za wierzącą²⁶, nie istnieje także narodowy Kościół Anglikański, jak jest przyjęte w pozostałych państwach postkolonialnych²⁷. Odsetek ludności wierzącej (w tym chrześcijan Maorysów) stopniowo spada.

21 Związek został zarejestrowany w 1987 r. jako naczelny organ doradczy ludności maoryskiej w Nowej Zelandii. Zob. stronę internetową *The Federation of Māori Authorities*, <http://www.federation.maori.nz/about-us/structure/> [dostęp: 30.05.2014].

22 Strona internetowa *The Maori Party*: <http://maoriparty.org/> [dostęp: 30.05.2014].

23 Por. sektory gospodarki państw wyspiarskich na Oceanie Spokojnym w: M. Jędrusik, *Wyspy tropikalne; W poszukiwaniu dobrobytu*, Warszawa 2005.

24 Fisheries Act 1996 (Public Act 1996, No 88) oraz sekcja 5 ustawy Maori Fisheries Act 2004 (Public Act 2004, No 78); E.J. Peters, C. Andersen, *Indigenous in the City: Contemporary Identities and Cultural Innovation*, Toronto 2013, s. 306.

25 Zgodnie z notą Australian Bureau of Statistics, *Australian Standard Classification of Religious Groups*, wydaną w Canberze w 1996 r., którą posługuje się również Urząd Statystyczny Nowej Zelandii, religia oznacza zbiór wierzeń i obrzędów, zwykle związanym z istnieniem bóstwa bądź siły wyższej, względem którego ludzie prowadzą swoje życie, zarówno w znaczeniu praktycznym, jak i moralnym.

26 Zgodnie z danymi spisu powszechnego Nowozelandczyków z 2006 r., 55,6 % populacji wyznaje jedną religię, z czego 96% stanowią chrześcijanie; odpowiednio prezbiterianie, kongregacjonaliści oraz chrześcijanie reformowani.

27 Anglikanizm jest natomiast prawnie ustanowioną religią głowy państwa, tj. monarchy brytyjskiego, a wolność wyznania została zapewniona jeszcze w przepisach Traktatu z Waitangi. Por. Stronę internetową Urzędu Statystycznego Nowej

Na rok 2013, wynosi on 48.9 %, w tym powolny wzrost liczebności muzułmanów, głównie wśród autochtonów w liczbie 0.19%²⁸.

Tradycyjna religia Maorysów przekłada się na życie publiczne i prywatne omawianej mniejszości w Nowej Zelandii. Różni się ona od swojej pierwotnej polinezyjskiej wersji, jednak został zachowany trzon wierzeń, obejmujący elementy otoczenia naturalnego wraz z wszystkimi istotami żywymi, połączonymi wspólnym pochodzeniem. *Tapu* w religii i tradycji Maorysów, można interpretować jako „święte”, „duchowe ograniczenie” lub „domniemane zakazy”²⁹; wiążące przepisy i zakazy. Istnieją dwa rodzaje *tapu* prywatne (w odniesieniu do osób fizycznych) i *tapu* publiczne (odnoszące się do społeczności). Dobitym przykładem funkcjonowania tego wierzenia w przestrzeni publicznej jest kontestowanie budowy drogi asfaltowej na *Cape Reinga*. Ten najdalej na północ wysunięty cypel Nowej Zelandii i charakterystyczny cel wycieczek, uznawany jest przez Maorysów także jako ujście dusz do krainy zmarłych. Podobnym przykładem było blokowanie przez ludność maoryską kontynuacji autostrady na Wyspie Północnej, gdzie jednak udało się miejscowym władzom uzyskać zgodę maoryskich kapłanów. Strona kontestująca modernizację obiektów argumentowała, iż miejsce, które jest *tapu*, nie może być w żaden sposób naruszone. Obecnie *tapu* obserwowane jest głównie w kwestiach związanych z chorobą, zgonem czy pochówkiem. Naruszenie tego niepisanego zbioru praw grozi karą bogów, zgodnie z wierzeniami ludności autochtonicznej³⁰.

Warto zaznaczyć, iż jeszcze przez czasami kolonizacji, maoryskie plemiona opracowały sprawnie funkcjonujący system sprawowania władzy, struktur społecznych oraz przyjętych i zaakceptowanych zwyczajów,

Zelandii: <http://www.stats.govt.nz/Census/2006CensusHomePage/QuickStats/quickstats-about-a-subject/pacific-peoples/religion.aspx> [dostęp: 30.05.2014].

28 Za: 2013 Census QuickStats about culture and identity, <http://www.stats.govt.nz/Census/2013-census/profile-and-summary-reports/quickstats-culture-identity/religion.aspx> [dostęp: 30.05.2014].

29 J. Andersen, *Maori Religion*, „The Journal of the Polynesian Society” 49(196)/1940, s. 511–555.

30 Wielokrotnie porównuje się rangę tradycji *tapu* z zasadami prawa cywilnego, które zastępowało niejako europejski system pomiędzy równoprawnymi jednostkami. Porządek ów funkcjonował aż do czasu przyjęcia angielskiego ładu *Common Law*. Por.: J. Anderson, *op. cit.* oraz E. Best, *Some Aspects of Maori Myth and Religion: Illustrating the Mentality of the Maori and his Mythopoetic Concepts*, W.A.G. Skinner, Government Printer, Wellington 1922.

zwanych *tikanga Māori*. Zawierał on normy prawne regulujące takie zagadnienia, jak handel i prawa do ziemi, prawo rodzinne, ochrona środowiska oraz pokojowe rozwiązywanie konfliktów. Stąd użyć można porównania *tikanga Māori* do angielskiego prawa *common law*. Zgodnie z argumentacją profesor Nicole Roughan, prawo zwyczajowe Maorysów, głęboko zakorzenione w ich wierzeniach, pochodzi bezpośrednio z pragmatycznej wiedzy o warunkach geograficzno-społecznych na Wyspach³¹. Do źródeł prawa maoryskiego należy włączyć zatem także praktyczne umiejętności, czy też doświadczenia, funkcjonowania w warunkach środowiska Oceanu Spokojnego, komunikacji między narodami zamieszkałymi Polinezję, Melanezję i Mikronezję. Dlatego też, w tej części różni się od prawa europejskiego, iż nie można sprowadzić *tikanga Māori* wraz z jego obecnymi normami zwyczajowymi do przepisów spisanych i skontretyzowanych w poszczególnych aktach legislacyjnych *common law*.

Obserwuje się wzrost znaczenia uznawalności obrzędów maoryskich w dyskursie politycznym, jak również w partykularnych aktach rządu. W lipcu 2001 r., przedstawiciel parlamentu, Rodney Hide, zwrócił uwagę na konieczność prawnego uregulowania urzędu *hikitapu* (*tapu-lifting*), kapłana prowadzącego ceremonię otwarcia przedstawicielstw dyplomatycznych. Okazją do tego stało się zainaugurowanie funkcjonowania Ambasady w Bangkoku. Ponadto, Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Handlu poinformowało, iż jest związane procedurą naboru pracownika na stanowiska maoryskich specjalistów do spraw obrzędów (*Māori ritual experts*). Ustawa o zasobach ludzkich z 1991 r. także przyznaje istotną rolę maoryskich wierzeń w planowaniu i organizacji pracy pracowników, a także zarządzaniu i gospodarowaniu środowiskiem³². Komisja Prawa Nowej Zelandii w swoim raporcie zatytułowanym „Zwyczaje i wartości maoryskie w prawie nowozelandzkim” stwierdziła, iż strona rządowa oraz przedstawiciele Maorysów darzą do kompromisu, szukając wspólnych podstaw w tworzeniu i interpretowaniu norm prawnych. Przedstawiciele maoryskich władz,

31 N. Roughan, *The Association of State and Indigenous Law: A Case Study in 'Legal Association'*, „The University of Toronto Law Journal” 59(135)/2013; informacje poświęcone prawu zwyczajowemu Maorysów w *Legal Research Guide*, dostępne na stronie internetowej Biblioteki Kongresu Stanów Zjednoczonych, <http://www.loc.gov/law/help/maori-customary-law.php#Customary> [dostęp: 30.05.2014].

32 Mowa o The Resource Management Act 1991. E. Kolig, *Coming through the Backdoor*, [w:] J. Stenhouse, *The Future of Christianity: Historical, Sociological, Political and Theological Perspectives from New Zealand*, AFT Press, Adelaide 2004, s. 183–204.

a także urzędnicy i politycy nowozelandzcy ustanawiają liczne akty, skupiające zbieżne wartości, a także prezentowane przez obie nacje³³.

Nie można zapomnieć o istotnym, z punktu widzenia systemu prawa nowozelandzkiego, ustanowieniu Trybunału z Waitangi w 1975 r.³⁴ Został on powołany celem rozstrzygnięcia historycznych żądań Maorysów przeciwko monarchii, ale przede wszystkim, rozpoczął on interpretację, a także wprowadzanie do szeregu aktów prawnych zasad Traktatu z Waitangi. To podejście pozwala pozostałym sądom na terenie Nowej Zelandii na powoływanie się na normy wynikających z dokumentu w każdej rozstrzyganej sprawie. Daje to w następstwie jakże wyczekiwaną przez stronę maoryską sposobność do rzeczowej dyskusji publicznej na temat interpretacji i zastosowania *tikanga Māori*³⁵. Były sędzia główny Maoryskiego Sądu Ziemskiego (*The Māori Land Court*), Edward Taihakurei Durie, stwierdził, jakoby porządek prawny Nowej Zelandii posiadał dwa równoważne źródła – prawo angielskie oraz *tikanga*. Obecnie obserwuje się trend tworzenia licznych ustaw oraz aktów podstawowych, które odnoszą się do prawa zwyczajowego i wierzeń maoryskich, głównie w sferach ziemi i innych zasobów naturalnych. Co warto dodać, owe normy zwyczajowe Maorysów, zawarte w ustawodawstwie bądź bezpośrednio w Traktacie z Waitangi, można odczytywać w ramach nowozelandzkiego *Common law* poprzez tzw. doktrynę praw aborygeńskich (*doctrine of aboriginal rights*)³⁶. Zgodnie z tym zbiorem interpretacji prawa, normy zwyczajowe lub też przyjęta praktyka mogą zostać uznane za wiążące na mocy orzeczenia sądu jeżeli nie zostały wcześniej wyłączone przez zapis ustawy. Takie podejście do norm prawnozwyczajowych ludności autochtonicznej stosowane jest przez każdą instancję sądowniczą w Nowej Zelandii. Zwyczaje oraz praktyka, które zawierają w swej treści odniesienia do wartości duchowych

33 *Maori Custom and Values in New Zealand Law*, The Law Commission of New Zealand, Study Paper 9, March 2011 Wellington; Strona internetowa Biblioteki Kongresu Stanów Zjednoczonych, <http://www.loc.gov/law/help/maori-customary-law.php#Customary> [dostęp: 30.05.2014].

34 Na mocy ustawy Treaty of Waitangi Act 1975 (Public Act 1975, No 114). Szerzej na ten temat na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://www.justice.govt.nz/tribunals/waitangi-tribunal> [dostęp: 30.05.2014].

35 *Maori Custom...*

36 H.R. Berman, *The Concept of Aboriginal Rights in the Early Legal History of the United States*, „Buffalo Law Review” 637/1978, s. 634–653; K. McNeil, *Aboriginal Title and Aboriginal Rights: What's the Connection?*, „Alberta Law Review” 36(1)/1997, s. 117–145.

uprawomocniane są przez sądy stanowiąc prawo, zwykle na mocy dowodu rzeczowego, właściwie przedstawionego podczas sprawy³⁷.

Jak wskazano w niniejszym artykule, prawo zwyczajowe i wierzenia maoryskie odgrywają znaczącą rolę w systemie prawnym Nowej Zelandii. Co więcej, żaden z aktów legislacyjnych oraz działań rządu w Wellington nie może być sprzeczny z porządkiem *tikanga Māori*. Bez wątpienia, Maorysi stanowią nieodłączny element nowozelandzkiej kultury, w tym kultury prawnej państwa *Aotearoa*. Jak pokazuje historia budowania narodu i jego poczucia tożsamości, poprzez znaczące zmiany statusu prawnomiędzynarodowego, ludność autochtonicznie nie była traktowana jako integralna część Nowej Zelandii. Dopiero z chwilą podniesienia świadomości opinii publicznej, licznych manifestacji w latach 70. XX w. oraz powołania instytucji Trybunału z Waitangi, wzmożono legislacyjne starania o wyrównanie praw, a nawet tzw. odwrotną dyskryminację Maorysów. Po raz pierwszy w dziejach Nowej Zelandii udało się stworzyć społeczeństwo dwujęzyczne i wielokulturowe, ale równe sobie i świadome swoich praw i obowiązków.

Bibliografia

Literatura

- Andersen J., *Maori Religion*, „The Journal of the Polynesian Society” 9(196)/1940.
Berman H.R., *The Concept of Aboriginal Rights in the Early Legal History of the United States*, „Buffalo Law Review” 637/1978.
Best E., *Some Aspects of Maori Myth and Religion: Illustrating the Mentality of the Maori and his Mythopoetic Concepts*, W.A.G. Skinner, Government Printer, Wellington 1922.
Bożyk S., *System konstytucyjny Australii*, Warszawa 2001.
Bożyk S., *System konstytucyjny Nowej Zelandii*, Warszawa 2009.
Dańka A., *Dominium jako forma ustrojowa państw anglosaskich*, Kraków 2009.
Firth R., *Primitive Economics of the New Zealand Maori*, Stephen Austin and Sons, Hertford 1929.
Green M., *The Changing Face of New Zealand Diplomacy*, „New Zealand International Review” 33(6)/2008.

37 Strona internetowa Biblioteki Kongresu Stanów Zjednoczonych, <http://www.loc.gov/law/help/maori-customary-law.php#Customary> [dostęp: 30.05.2014].

- Heyerdahl T., *Aku – aku: tajemnica Wyspy Wielkanocnej*, Warszawa 1995.
- Heyerdahl T., *Wyprawa Kon-Tiki*, Warszawa 1995.
- Jędrusik M., *Wyspy tropikalne; W poszukiwaniu dobrobytu*, Warszawa 2005.
- Kałuski M., *Polacy w Nowej Zelandii*, Toruń 2006.
- Kłosiński K.A., Rubaj P., *Australia, Nowa Zelandia – polityka dobrobytu*, Wyd. KUL, Lublin 2014.
- Maori Peoples of New Zealand – The Encyclopedia of New Zealand*, Ministry of Culture and Heritage (red.), Auckland 2006.
- McNeil K., *Aboriginal Title and Aboriginal Rights: What's the Connection?*, „Alberta Law Review” 36(1)/1997.
- Metge J., *Maorysi w Nowej Zelandii*, Warszawa 1971.
- Palmer G.W.R., *Unbridled Power: An Interpretation of New Zealand's Constitution & Government*, Oxford 1987.
- Poniedziałek A., *Spoza raju: Australia, Tasmania, Nowa Zelandia*, Poznań 2000.
- Roughan N., *The Association of State and Indigenous Law: A Case Study in 'Legal Association'*, „The University of Toronto Law Journal” 59(135)/2013
- Stenhouse J., *The Future of Christianity: Historical, Sociological, Political and Theological Perspectives from New Zealand*, AFT Press, Adelaide 2004.
- Turner P., *Nowa Zelandia*, Warszawa 2010.
- Wielki encyklopedyczny atlas świata PWN: Australia i Oceania*, t. XVIII, Warszawa 2006.
- Zdziech D., *Pahiatua – „Mała Polska” matych Polaków*, Kraków 2007.

Dokumenty

- Australian Bureau of Statistics, *Australian Standard Classification of Religious Groups*, Canberra 1996.
- Maori Custom and Values in New Zealand Law*, The Law Commission of New Zealand, Study Paper 9, March 2011 Wellington.
- Ramari P., *A Glimpse into the Maori World: Maori Perspectives on Justice*, raport Ministerstwa Sprawidliwości Nowej Zelandii z 2011.
- The Experiences of Māori Women*, New Zealand Law Commission Te Aka Matua o te Ture, Report 53, April 1999, Wellington, New Zealand.
- Fisheries Act 1996* (Public Act 1996 No 88).
- Maori Fisheries Act 2004* (Public Act 2004 No 78).
- Treaty of Waitangi Act 1975* (Public Act 1975 No 114).

Strony internetowe

- Strona internetowa Biblioteki Kongresu Stanów Zjednoczonych, <http://www.loc.gov/law/help/maori-customary-law.php#Customary> [dostęp: 30.05.2014].

- Strona internetowa Ministerstwa Sprawiedliwości Nowej Zelandii, <http://www.justice.govt.nz/tribunals/waitangi-tribunal> [dostęp: 30.05.2014].
- Strona internetowa Urzędu Statystycznego Nowej Zelandii, <http://www.stats.govt.nz/Census/2006CensusHomePage/QuickStats/quickstats-about-a-subject/pacific-peoples/religion.aspx> [dostęp: 30.05.2014].
- Strona internetowa The Federation of Māori Authorities, <http://www.federation.maori.nz/about-us/structure/> [dostęp: 30.05.2014].
- Strona internetowa The Maori Party, <http://maoriparty.org/> [dostęp: 30.05.2014].
- Strona internetowa The New Zealand Wars, <http://www.newzealandwars.co.nz> [dostęp: 30.05.2014].

Inne

- Film „Maori”, reż. Michel Viotte, Nowa Zelandia 2011.
- Nota Australian Bureau of Statistics, *Australian Standard Classification of Religious Groups*, Canberra 1996.
- Wykład prof. Bradforda Morse’a, *Regulatory Reform in New Zealand: The Move from Direct Government Services to Crown Entities*, Uniwersytet Wrocławski, 14.03.2014.

ABSTRACT

JOANNA SIEKIERA

Customary Law and the Maori beliefs in the New Zealand Legal System

The aim of the paper is to present the legal system of New Zealand on the basis of its influences from customary law of indigenous peoples of the Islands. The New Zealand's set of rules, both written and accepted as a custom, appears as little-known branch of comparative law. Due to the long distances, slight trade exchange between Oceania and Europe, including Poland, this scientific area is not sufficiently known or studied in the literature. In addition, what is characteristic to New Zealand is the kind of infiltration of legal systems: the Anglo-Saxon one, Continental law and the Maori customs.

The constitutional basis of New Zealand's system consists of a series of laws, including the acts established even by the British parliament, as well as numerous constitutional conventions and customs derived from the legal traditions of the United Kingdom. One has to consider historical and political ties with the former

metropolis, as well as the Maori tradition in the analysis of legislation of *Aotearoa*. It is worth mentioning that a number of laws that had been agreed with indigenous people, in accordance with their beliefs, are still the binding elements of the New Zealand legislative system.

Keywords: New Zealand, Māori, Māori law, Māori customs, indigenous people